

Душан МАРТИНОВИЋ*

БИБЛИОГРАФИЈА КАО ПОУЗДАНИ
ИНСТРУМЕНТ ИДЕНТИФИКАЦИЈЕ АУТОРСТВА
И МОСТ ПРИЈАТЕЉСТВА ДВАЈУ НАРОДА
– РУСКОГ И ЦРНОГОРСКОГ НАРОДА

I

АУТОРИЗОВАЊЕ АНОНИМНИХ И ИДЕНТИФИКОВАЊЕ
ИНДИВИДУАЛИЗИРАНИХ ОЗНАКА У МАНУСКРИПТУ
П. А. РОВИНСКОКОГ

Више се руских библиографа бавило библиографијом Црне Горе. Одвајкада су се потписивали пуним именом, очинством и презименом, а каткад индивидуализираним ознакама: иницијалима, псеудонимима и шифрама, које је ваљало идентификовати (ауторизовати). Разумије се, то су најуспјешније могли учинити аутори и приређивачи његовог дјела.¹

Павле Аполонович је вршио комплексна истраживања Црне Горе читавог свог стваралачког живота. Од маја 1879. године, готово 27 најбољих стваралачких година посветио је Црној Гори и за то вријеме написао и објавио више него ико прије и послије њега. Главно, монументално дјело, тротомну монографију у шест свезака: *ЧЕРНОГОРИЈА ВЪ ЕЕ ПРОШЛОМЪ И НАСТОЈАЩЕМЪ* публиковала му је Руска академија наука од 1888. до 1915. године у Петрограду. Припремао је и IV том. – *БИБЛИОГАФИЈУ ЦРНЕ ГОРЕ*, али за живота није успио да је финализу-

---

* Душан Мартиновић, ванредни члан ЦАНУ.

¹ Др Душан Ј. Мартиновић: *П. А. Ровински и његов библиографски рад о Црној Гори*. – ЦАНУ – Титоград, Одјељење друштвених наука, бр. 5, 1987, стр. 139–158. Уз седамдесетогодишњицу смрти.

је. У рукопису *БИБЛИОГРАФИЈЕ* исписао је безмало око 1000 анонимних и индивидуализираних ознака.

Заправо, Павле Аполонович Ровински употрејио је малтене око 1000 анонимних текстова и индивидуализираних ознака за 310 аутора ћириличке провенијенције са безмало 1000 библиографских јединица и 650 бфј. од близу 650 бфј. од око 600 аутора, припремајући IV том *Библиографије о Црној Гори*, рачунајући и тзв. „скривену библиографију” (дату испод текста у виду фуснота). Нажалост, до публикавања тог тома није дошло јер га је смрт омела у томе.² Изучавајући Павла Аполоновича, посебно обраћајући пажњу на његове библиографске исписе и маргиналне биљешке, који се чувају у Петербургу поводом 160 година рођења и 75-годишњице смрти, ми смо у два наврата писали о њему.³

Деведесетих година минулог вијека учинили смо, са Е. А. ПЕРЖОГИНОМ, из Шчедринове библиотеке и издали књигу.

Боравећи у Лењинграду од 13. до 20. октобра 1985. године, трагали смо за рукописом руског академика и срећа нас је послужила да га нађемо у Архиви наука СССР, (шифра-фонд 123, попис 1, бр. 66). Рукопис садржи 441 лист разнородног материјла, како по форми тако и по садржини. Публиковање листова рукописа у низу њихове нумерације (пагинације) створило би много несклада и недоумица због недовршености и испретураности текста, што би чинило велике тешкће у повезивању факата. Стога смо у процесу рада на припремању рукописа оцијенили цјелисходним одговарајућу подјелу (на три дијела).

Библиографске јединице су најчешће без навођења аутора. Зато их је требало ауторизовати, што је био врло полифункционалан и мукотрпан посао. Тешкоће су биле изузетно велике...

I (стр. 1–76)

Листови истих димензија (17,5 x 22 cm) повезани у двије опсежне свеске (неки листови недостају) на којима су азбучним редом аутора (или наслова анонимних дјела) разврстани радови руских, српских и бугарских радова посвећених Црној Гори.

Овај дио рукописа представља у ствари основни, логично повезан текст библиографског рада П. А. Р., који одражава одређени степен ње-

² Умро је 15. јануара 1916. године у моменту, како тврде, када је сазнао да је његова друга домовина – Црна Гора – пала под окупацију – под аустроугарску власт.

³ П. А. Ровински: *Црна Гора у прошлости и садашњости, том IV, књ. 1. БИБЛИОГРАФИЈА, Цетиње 1991, 243. стр.*

гове припремљености за штампу. Ради се, несумњиво, о ауторској недовршеној верзији. Својевремено је др Душан Мартиновић запазио ту недовршеност рада Ровинског, намјеравајући да допуни и доради рукопис. Запазио је прије свега да се слово „Д” којим је Ровински означавао многе своје описе не односи на његову намјеру да допуни библиографску информацију о датој књизи или чланку, већ да изврши провјеру код црногорског историчара и библиографа Марка Драговића, у његовој књизи „Покушај за библиографију о Црној Гори” (Цетиње, 1892), коју, очигледно, није имао при руци. Ово слово које је стављао Ровински последице библиографског записа дјела, или означава да су подаци преузети од М. Драговића или упућује на то да је дато дјело такође описао Драговић. У неким случајевима иза слова „Д” стоји број (уп., нпр., стр.) и сваки пут цифре се подударују с бројем Драговићеве бфј.

II (стр. 77–158)

Међу листовима главног текста има додатних различитог формата са записима различитог карактера, а такође и исјечака из новина и других периодичних публикација. Ту ћемо наћи кратку информацију о књизи или чланку, и детаљни преглед садржаја неког дјела и опширне анотације са елементима критичке анализе.

Постоји велики број извадка из рада Стојана Новаковића („Српска библиографија за новију књижевност 1741–1867”, (Београд 1869). Првобитно су те биљешке садржавале и број описа по Новаковићу, које је касније Ровински прецртао, али су понегдје остали непрекривани, што је омогућило да се препозна штампани извор цитата.

Додатни листови, што се види из упоређивања са главним текстом изворника, служили су за припремање библиографског материјала које је доцније аутор дословно преписивао или (чешће) скраћивао и редиговао прије уношења у свој алфабетски низ. Неки листови садрже податке о ауторима и радовима који нијесу ушли у главни текст. Могуће је да је Ровински ове листове додао касније и рачунао је да са њима изврши допуне.

III (стр. 159–171)

На крају рукописа (листови 393–412 истог формата као и дио главног текста) налази се нередигован концепт предметног регистра. Састоји се од 15 дјелова по којима је Ровински разврстао дјела сходно њиховом садржају. Подијеливши из напријед поменутих разлога сваки од три дијела

рукописа у посебан текст, дајемо по реду њихово дешифровање. Бројеви листова рукописа стављени су на маргине спрам почетка текста.

На страници 173 дат је наш азбучни регистар аутора и наслова дјела анонимних писаца сва три дијела. По овом регистру може се утврдити (одредити) на којим главним додатним листовим рукописа је описано ово или оно дјело и којем дијелу предметног регистра га је определијелио Павле Аполонович.⁴

Приликом припремања рукописа за штампу, што смо повјерили вишем библиотекару Одјељења рукописа РНБ, А. Пережогој, било је доста потешкоћа, превасходно у погледу нечиткости ауторовог рукописа. И сам Ровински је на једном мјесту признао нечиткост свог рукописа, која је била узрок „доста бројних *eratta*” у његовој књизи, због чега се извињавао читаоцима.⁵

За разлику од првог дијела *библиоџафије* на ћириличком писму који смо обрадили и приредили за штампу, нијесмо имали времена да по сличној методологији обрадимо и други дио у фасцикли 67, у којој је такође абецедним прегледом дата литература о Црној Гори писана латиницом, на језицима: енглеском, италијанском, њемачком, француском, чешком, пољском и српскохрватском. Свеска с посебним прилогом библиографских додатака има 406 листова. Садржи преко 650 библиографских јединица од близу 600 аутора. Обраду *Библиоџафије* Ровинског, писане латиницом, оставили смо за неку другу, погоднију прилику, која нам се, нажалост, није указала. Она чека другог аутора.

У манускрипту Ровинског библиографске јединице су сређене азбучним редом. Формирао је одредницу на тај начин што је за дјела индивидуалних аутора наводио презиме и иницијал имена уколико га није знао дешифровати. Уколико је име аутора разријешено, уносио га је поред иницијала у малу заграду. За анонимна дјела одредница му је наслов књиге, формат и опсег. Затим наводи садржај. Тако, дакле, када је ријеч о књигама, аутор досљедно примјењује принцип библиографске дескрипције. Уз библиографску јединицу даје неопходну анотацију. Често у библиографској напомени анализира садржину описане публикације. По правилу, уз преглед садржаја, даје и критички суд о датој библиографској јединици.

⁴ Уп. П. А. Ровински: *Црна Гора у својој њрошлости и садашњости*, том IV, књ. 1, Цетиње, 1991, стр 243.

⁵ П. А. Ровинский: *Черногория в ее њрошломъ и настѡящемъ*, С. Петербургъ, 1888, том I, стр. XIV.

Значи, истовјетан библиографски поступак П. А. Ровински практикује и у свом манускрипту *Библиографије о Црној Гори*, као што је то својевремено чинио приликом обраде библиографске грађе у два цетињска часописа (*Просвјета* 1896, *Књижевни листи* 1902).

Код Евгенија Љвовича Немировског и Елеоноре Федоровне Цветкове индивидуализиране ознаке су ријешене кроз текст (литературу) библиографија које су приредили за објављивање, тако да о њима и о том питању неће бити говора на овоме мјесту.

Ауторизација анонимних ћириличких текстова и индивидуализираних ознака у манускрипту П. А. Ровинској

А-В .....*стр.* 33–36

А. И. =Александров Александр

Андр. Д. = Андрић Д.

Бакич Д. = Бакић Димитрије (Мићар)

Бан Маџија

Бан Мићрофан

Балгачи Анџо = Antonio Baldacci

Барбарих Е. = Еуџен Барбарих

Басић Никола

Бацковић Марко М.

Бјелановић Сава

Бојановић Синиша

Бојишић В. = Валџазар Божишић

Бороцки Венијамин

Бошковић Стојан

Брајинић

Броневский Владимир

Будилович А. С.

Божидаровић Веселицки

В .....*стр.* 35–38

Врчевић В. С. В. = Вук Стевов Врчевић

Вуколовский М.

Варава М. П. = Михаил Пејровић

Васиљев А. В.

Вацлик И. Ј.

Видаковић

Вийковић
 Владимиров П. В.
 Волков И. И.
 Воскресенский Г.
 Врчевић Вук
 Вук Сїево Врчевић
 Вукићевић Ђуро
 Вукићевић Миленко М.
 Вукосавовић М.
 Вукоїић Томо
 Вукчевић Мийїар
 Вуловић Свеїислав

Г ..... сїр. 38–40

Гавриловић А.
 Гледсїон
 Г. Г. К. = Гроф Голенишев Куїїузов
 Гейсман П.
 Голицын Князь Дм. (Муравлин) = Књаз Димийїрије Голицин Муравлин
 Голубинский Е.
 Госноровский = Гуде Р. М.
 Горїїалов Н. К.
 Гриїорович В. И. уї. Јовичић Живадин

Д ..... сїр. 40–44

Даничић Ђ. = Ђуро Даничић
 Десанчић – Полиї М. = Милан Полиї Десанчић
 Димийїриевић М. = Миша Димийїријевић
 Добрдеев С. Е.
 Долїоруков Ю. В.
 Драїовић Ж. = Живко Драїовић
 Драїовић М. = Марко Драїовић
 Дрекаловић Пойовић Марко Миљанмов
 Дроссард С.
 Дучић Ниїифор

Ђ ..... сїр. 44

Ђорђевић Ђорђе С.
 Ђурашковић Б. = Борис Ђурашковић

- Ж. .... сџр. 44
 Жераич
 Жмакин В.
- Э ..... сџр. 44
 Зиџель Ф.
- З ..... сџр. 44
 Зудан Глиша
- И ..... сџр. 45
 И. В. = Иван Ваџлик
 Иванишевић Јован Филићов
 Иваџевич Владимир
 Ивелић Мићар
 Ионин Л.
- Ј ..... сџр. 45
 Јакшић Грџур
 Јакшић Ђуро
 Јасџредов И. С.
 Јерџовић Филић
 Јовановић – Змај Јован
 Јовановић Н. С.
 Јовановић Л.
 Јовићевић Андрија
 Јововић Лука
- К ..... сџр. 46–49
 Караџић Вук Сџефановић
 Караџић Јеремија Обрадовић
 Кауљбарс И.
 Качановски В.
 Каћански Сџеван Владислав
 Качић Миошић
 Ковалвки Еџр Пејџрович
 Ковачевић Љубомир М.
 Ковачевић Мило и Перовић Лазар
 Ковачевић Филић

Ковачић Ристио
 Косић Лазо
 Косић Милан
 Кочудинский А.
 Кусаков М. П.
 К-ин В.

Л ..... сѣр. 49–51

Л. Р. П.
 Лавровский П.
 Лавров П. А.
 Ламанский В. И.
 Лаушевић Јован
 Лиџл Бој
 Лукяновский Е. Г.
 Лучић Н.

Љ. .... сѣр. 51

Љеџава Јово
 Љеџава Милисав Ј.
 Људић Симо
 Људиша Висарион
 Људиша Сѣјейан Миџров

М. .... сѣр. 51–113

М. Р. В.
 Макаров М.
 Мажуранић Иван
 Майков А. А.
 Марковић Милош Р.
 Мамонов Н. П.
 Маџавуљ Симо
 Медаковић Г. В. Милорад
 Милаковић Димиџрије
 Милуџиновић Симеон
 Милуџиновић Драџуџин С.
 Миљанић Пеџар
 Мордовцев Д.

Н..... *сџр.* 113

Ненадовић Љубомир П.

Николић Андра

Николаевић Георгиј

Николић Новица Ј.

Новаковић Сџојан

О..... *сџр.* 117

Ораовац Томо П.

П..... *сџр.* 117

П. М. Пејовић

Павловић Сџеван

Пејрановић Божидар

Пејровић Пејтар Њејош

Пејровић Мирко

Пејровић Никола Први

Пишићелић Лука Х

Пејровић М. (Варава)

Пејровић Шако

Пойовић Ђуро

Пойовић Симо

Пойовић Чуйић Ристио М.

Пойовић Лийовац Јован

Пуџић Медо

Т..... *сџр.* 127–129

Томић Јован

С..... *сџр.* 129

Н. Ф. Сумцова

Р..... *сџр.* 128–129

Рашић Давид Милан

Решетар Милан

Ројановић Радоје Црнојорац

Ракић Вићенџије

БИБЛИОГРАФИЈА КАО МОСТ ПОВЕЗИВАЊА РУСКОГ И ЦРНОГОРСКОГ НАРОДА

II

Више од двије деценије водио сам мултидисциплинарни пројекат, калитални за црногорску науку и културу, и за то време под мојом редакцијом објављено је 28 томова књига и серијских публикација и неколико посебних издања на њемачком и француском језику. Устао сам да тиме обезбједим да Црна Гора буде библиографски најизученија земља у свијету. Томе су посебно велики допринос дали руски научници, почев од Павла Айолоновича Ровинској (Гусевка, Саратов 1831 – Гајчиново, Санкт Петербург 1916), преко Евенија Немировској (Зиновјск, Кировград-Украјина, 21. април 1925), Елеоноре Федоровне Цвейкове (Санкт Петербург 1917) и многих других.

III

Благодарећи изванредној сарадњи са Националном библиотеком Црне Горе (Централној народној библиотеци Црне Горе „Ђурђе Црнојевић” – Цетиње), Руском националном библиотеком (Государствене библиотеке имени „Салтиков Щедрин”) у Санкт Петербургу, руководиоци ондашње Щедринове библиотеке Владимир Зајцев (доктор) и Леонид Шилов (зам. директора) били су веома благодоклони, што су испољили на најбољи начин: одобрили су вишеодинамичну библиографску израживања експресијом најбољих библиографа специјалиста: В. В. Антонову, Л. Ф. Кайларовој, Д. Г. Королевој, А. Ј. Лидусу, Т. Н. Семеновој и одредили им за руководиоца експресијом Елеонору Федоровну Цвейкову, руководећу библиографа. У периоду од 1986. до 1992. године, у току шест година, именовани специјалисти су изражили огромни књижни фонд РНБ, Росики и периодичку до Октобарске револуције. Сакупили су преко 5.000 библиографских јединица, које смо публиковали између корица посебне књиге IV тома црногорске библиографије (IV/2): Библиографија о Црној Гори на руском језику 1722–1984. године. Ова библиографија представља до сада најцеловитије конципирану библиографију на једном страничном језику о Црној Гори и Црногорцима, изузимајући ЧЕШКУ БИБЛИОГРАФИЈУ 1801–1991. Аутори и руководиоци Щедринове библиотеке (данас РНБ) задужили су Црну Гору, њену науку и културу. Партиципирани су још једном у још једном јубилејном црногорском ћириличком књигу који је прослављен 1994. године и подијели пројекат традиционалним везама двају народа најбољим људима и мост за даљу уједињену сарадњу између руској и црногорској народа.